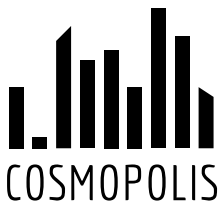

SIOBHAN CURHAMOVÁ

VYPRAVĚČKA
Z OSVĚTIMI

SIOBHAN CURHAMOVÁ

VYPRAVĚČKA
Z OSVĚTIMI

Přeložila Lucie Libovická

Copyright © Siobhan Curham, 2023

First published in Great Britain in 2023 by Storyfire Ltd trading as Bookouture.

Czech edition © Grada Publishing, a. s., 2024

Translation © Lucie Libovická, 2024

Cover photos © Diego Grandi, LedyX, Africa Studio, Nataliia Ostberg, Chinnapong,

Ihnatovich Maryia, Praew stock, kosmofish / Shutterstock.com

ISBN 978-80-271-5152-3

*Tábor potřebuje básníka, takového, jenž sám zakusil život v něm,
a dokonce i tam a o něm dokáže zpívat jako bard... Dovolte mi být
myslícím srdcem těchto baráků.*

ETTY HILLESUMOVÁ

PROLOG

Každý příběh, který za něco stojí, srazí ke konci svého hrdinu na kolena. Jako profesionální vypravěčka to musím vědět – *i já jsem to tak udělala* v každém románu, který jsem napsala. A pak hrdina samozřejmě najde sílu, o níž nevěděl, že ji má, která mu pomůže ještě jednou, naposledy se zvednout a zabít metaforického draka. Když jsem tehdy ležela na palandě na tom bohem zapomenutém místě na konci železniční trati, na konci lidskosti, a poslouchala dozorce, jak venku vyřvávají slova, která se mi tak znechutila – „*Raus! Schnell!*“ –, věděla jsem, že i já jsem ve svém životním příběhu dosáhla stejného okamžiku. Poslední šokující zvrát, hlubiny, do kterých zabředla jejich sílící krutost, mě srazily na kolena – ale mně už se nechtělo znovu se zvednout. Chtěla jsem tam zůstat ležet, dokud se zbytky mé kůže a kostí nerozpadnou a nepropadnou jako prach mezi latěmi pryčny a pak do země. Už mi nezůstalo nic, *vůbec nic*. Už jsem neměla žádný důvod pro to, pátrat ve svých skrytých hlubinách po síle, o které jsem nevěděla, že ji mám. A přesto...

Když jsem uvažovala o tom, že to vzdám, ozvala se mi z minulosti Tomaszova slova: „Až tohle všechno skončí, budete moci sdělit světu, co nám udělali. Můžete o tom napsat knihu.“ Když mi tohle řekl

na začátku války, neměla jsem ponětí, co to jednou bude znamenat, co nám udělají, co provedou lidem, které jsem milovala. Najednou se ve mně začalo něco probouzet, rozněcovat. Jiskra hněvu nad nespravedlností toho všeho. Proč by jim to mělo projít?

V dálce jsem zaslechla zaplakat dítě, a to mě ihned přeneslo zpět do toho hrozného okamžiku, kdy se mi zhroutil svět, a já jsem padla na kolena. Ale proč by se měl můj příběh uzavřít teď a tady? Němci už ukončili příliš mnoho životních příběhů předčasně. Napadla mě další myšlenka: je člověk skutečně mrtvý, jestliže jeho příběh žije dál? Jeho tělo sice zemřelo, ale duše se přeměnila ve slovesnost, jakýsi folklór, a ožívá pokaždé, když se vypráví jeho příběh.

Sevřel se mi prázdný žaludek, ale spolu s tím stahem se ve mně zrodilo chladné, pevné odhodlání. Kdybych přežila a vyprávěla o tom, co se stalo, nejenže bych dala světu vědět, co nám ty zrůdy udělaly, ale také bych vrátila život lidem, které jsem milovala. Veškerá jejich moudrost a složitá povaha, vášně a láska by žily dál. Shlédla jsem na své křehké tělo, na vyčnívající kosti a na kůži tenkou jako papír, pokousanou blechami. A v okamžiku naprostého prozření jsem si uvědomila, že můj příběh takhle skončit nemůže. Musela jsem přežít. Musela jsem vyprávět jejich příběhy, aby mohli žít dál. Musela jsem se podělit o neuvěřitelné dary, které mi dali, aby z nich mohli čerpat užitek i jiní lidé. Pohnula jsem se, šklubla sebou bolestí v kyčli a pomalu jsem se posadila.

PRVNÍ KAPITOLA

ŘÍJEN 1940, PAŘÍŽ

Jakmile jsem dorazila do *Café de la Paix* a spatřila svého vydavatele, „nezdolného Antona Janvier“ (jak ho často popisovali v *Paris Journal*), jak si soustředěně prohlíží jídelní lístek s intenzitou detektiva hledajícího stopy, věděla jsem, že něco není v pořádku. Anton se totiž stravoval v *la Paix* většinu svého dospělého života, vědělo se o něm, že jsou dny, kdy tam *snídá, obědvá i večerí*, a tak znal menu odshora dolů nazpaměť. *Nikdy* se do něj nemusel dívat, než si objednal.

Dalším projevem toho, že se děje něco nepříjemného, byly tmavé stíny pod jeho očima a to, že prameny prošedivělých vlasů, které obvykle nosil hladce sčesané dozadu, mu pohlávaly ve vánku. Když jsem se s Antonem měla setkat na obědě za běžných okolností, našla jsem ho venku u jeho oblíbeného stolu, obvykle už vypil půl lahve beaujolais a kochal se výhledem na Operu na druhé straně náměstí. Rozhlédla jsem se po Place de l'Opéra a při pohledu na německé vojáky pochodující kolem, jejichž naleštěné vysoké boty se leskly v bledém zlatě podzimního slunce, jsem jen stěží potlačila třes. Žádný div, že Anton měl svěšená ramena a zvrásněné čelo. Od té doby, co v červnu obsadili naše milované město nacisté, se každému Pařížanovi určitě udělala jedna nebo dvě zamračené vrásky navíc. Nakonec třeba důvod, proč

Anton vypadá tak neklidně, se mnou nemá nic společného. Doufejme... Ale i kdyby ano, pořád ještě mám v rukávu svůj plán B. A je to vynikající plán, to musím říct.

Nadechla jsem se, uhladila si čerstvě natočené vlasy a nasadila jsem výraz, o němž jsem doufala, že vyjadřuje optimistický vzdor proti všemu zlému.

„Dobrý den, drahý příteli!“ zvolala jsem náš obvyklý pozdrav, když jsem přistoupila ke stolu.

Anton odložil jídelní lístek a vstal, aby mě přivítal, ale všimla jsem si, že se zachmuřil ještě víc, pak se ale přinutil k úsměvu. „Claudette!“ zvolal a políbil mě na obě tváře.

Zlá předtucha ve mně vzrostla. Tímto jménem mě neoslovil už roky. Jakmile se můj debut, román *Aureliina dobrodružství*, stal bestsellerem, Anton a já jsme se stali nejlepšími přáteli a oslovoval mě mou dětskou přezdívkou Etty. To bylo před sedmi lety. Od té doby jsem napsala další čtyři romány o Aurelii, z nichž každý stavěl na úspěchu předchozích dílů. Francouzky si mou kurážnou hrdinku tanečních sálů oblíbily a těšily se na její další dobrodružství. Jenže to bylo předtím, než přišli Němci a začali zakazovat určité knihy určitých autorů.

„Jak se máš?“ zeptal se Anton, když jsme se posadili. Lahev vína před ním byla téměř prázdná.

„Dobře,“ odpověděla jsem. „A jak se máš ty?“

„Ale, jde to, vždyť víš.“ Pokrčil rameny a já jsem si všimla, že samotové sako švestkové barvy je mu v ramenou volnějši. Dokonce i na takového bonvivána jako Anton, jenž si ještě stále mohl dovolit stravovat se v restauracích, dopadl v září zavedený přídělový systém. Němci vydali příkaz, že my Francouzi si můžeme při stolování mimo domov objednat pouze jeden předkrm, jeden hlavní chod a jeden kousek sýra. „Jeden kousek sýra! Jsem člověk, ne myš!“ zvolal Anton, když se tuto zprávu doslechl, podle všeho neschopný představit si budoucnost bez prkénka s výběrem sýrů dvakrát denně.

K našemu stolu se dostavil číšník a Anton si objednal ragú z fazolí a klobásu – jeho dříve zamilované telecí ragú se stalo další obětí okupace. Objednala jsem si svou oblíbenou cibulovou polévku, cibule zatím našťěstí škrtům unikala.

„Mám dobré zprávy,“ oznámila jsem vesele.

„Ano?“ Naklonil se dopředu a ztišil hlas. „Odjíždíš z Paříže?“

„Cože? Ne!“ Když Němci zahájili svůj pochod na Paříž, mnoho lidí uprchlo z města, včetně mého milovaného souseda Leviho, který žil v bytě nade mnou. Úpěnlivě mě prosil, abych odešla s ním, ale to jsem odmítla. Tolik jsem se nadřela, abych získala svůj byt na levém břehu Seiny, že jsem se ho nehodlala kvůli nikomu vzdát, a už vůbec ne kvůli Hitlerovi a jeho kumpánům.

„Aha.“ Anton se sesunul zpátky na židli a bylo na něm vidět zklamání.

„Dokončila jsem hrubou verzi pátého dílu. Konečně jsem vymyslela, co udělám s tím otravou, co Aurelii pořád pronásleduje...“ Pro dramatický efekt jsem se odmlčela.

„V kuchyni hotelu *Ritz* zahyne krutou smrtí v kádi s ovesnou kaší.“ Doufala jsem, že by se tomu Anton mohl od srdce zasmát, ale on ještě víc posmutněl.

„M-mám nějaké novinky,“ zakoktal se, zvedl lahev a nalil mi do sklenice všechno víno, které v ní zbylo.

„Copak?“ Sevřel se mi žaludek. Podle jeho vážného výrazu jsem usoudila, že to nejsou zprávy, které jsem od něj byla zvyklá slyšet, obvykle šlo o prodej knih, který předčil veškerá očekávání.

Znovu se naklonil dopředu, rozhlédl se doleva a doprava a až teprve pak pokračoval. „Jde o ten nový statut, který vláda zavedla – *Le Statut des Juifs*,¹“ zašeptal.

V zátylku mi naskočila husí kůže. Od té doby, co jsem se o tom

¹ Židovský statut z roku 1940. Židovské statuty, antisemitské zákony přijaté vichistickým režimem kolaborujícím s Němci, byly nakonec dva, ten druhý byl vyhlášen v roce 1941 (pozn. překl.).

prokletém zákoně zakazujícím Židům pracovat v určitých profesích dozvěděla, nedokázala jsem se zbavit strachu. Může se splnit moje nejhorší noční můra?

Pamatuj na plán B, připomněl mi můj vnitřní hlas. Nezapomeň na svého podnikavého ducha, který tě přivedl až sem – z chudinských čtvrtí Marseille do srdce literární Paříže. Tentýž duch snadno dokáže přelstít i naši zrádnou vládu!

„Je mi to moc líto,“ pokračoval a sklopil oči, aby se na mě nemusel dívat. „Víš... už nesmíme vydávat tvoje knihy.“

Přemohla jsem nutkání polknout. Když se mnou Anton sepsal smlouvu o vydání mé první knihy, celý můj život se změnil. Stát se spisovatelkou bylo jako dostat klíče od kouzelného království, vzdáleného světelné roky od světa, ve kterém jsem vyrůstala. A poté co můj první román vyšel, se můj život odehrával paralelně se životem mé fiktivní hrdinky Aurelie jako nádherný příklad života napodobujícího umění, nebo umění napodobujícího život – nedalo se říct, co z toho, protože naše osudy se do značné míry proplétaly. Představa, že by mě o to někdo připravil, byla mimo mé chápání. Nepřišla bych jen o kariéru, ale také o svou identitu.

„Je mi to moc líto,“ zopakoval. Konečně se naše pohledy setkaly a já spatřila, že se mu v hnědých očích lesknou slzy.

„Nic se neděje,“ odpověděla jsem zvesela. „Předpokládala jsem, že ty jejich hloupé zákony by mi mohly způsobit tenhle problém, a tak jsem vymyslela mazaný plán...“ Odmlčela jsem se a tiše se modlila, aby mi můj záměr schválil. „Od této chvíle, dokud nebudou Němci poraženi, budu psát pod pseudonymem. Napadla mě Edith Londonová. Edith samozřejmě jako pocta mé oblíbené zpěvačce, Vrabčákovi, a Londonová proto, no, protože jsem tam odjakživa chtěla jet.“ Přinutila jsem se k úsměvu. „Sním o tom, že si dám odpolední čaj ve Forum and Mason a projedu se v jednom z těch černých taxíků. A to nemluví o tom, že chci slyšet Londýňany říkat: ‚Tak dobře, má stará

vévodkyně.“ Uvědomovala jsem si, že blábolím, ale bála jsem se přestat mluvit ze strachu, že by Anton mohl můj nápad smést ze stolu. „To je projev něžnosti,“ dodala jsem, když jsem si všimla jeho zmatečného výrazu.

„Co to znamená?“

„Má stará vévodkyně? Londýňané tak láskyplně říkají svým manželkám.“

„Ty si snad chceš vzít Londýňana?“

„Ne! Jen chci slyšet, jak to říkají.“ Začala jsem si pohrávat s okrajem ubrousku, zklamaná z toho, že se náš rozhovor ubírá nesprávným směrem. „Tak, ehm, co si myslíš o mém nápadu – o tom pseudonymu?“

Zatímco jsem čekala na jeho odpověď, sotva jsem se odvážila dýchat. Předvídala jsem, že se tohle stane, a psát pod jiným jménem bylo jediné řešení, které mě napadlo. Kdyby řekl ne, byla bych s rozumem v koncích.

K mému zděšení ale zavrtěl hlavou. „Jak bychom vysvětlili, že knihy o Aurelii najednou píše někdo jiný?“

„A co kdybychom tu sérii odložili, dokud nebude po válce?“ navrhla jsem a snažila se nemyslet na všechno to úsilí, které jsem vložila do své nedávno dokončené první verze pátého dílu. Předpokládala jsem, že přesně tohle řekne, až mu předložím svůj plán, a tak přestože mě to bolelo, byla jsem ochotná sérii odložit. Byla jsem ochotná udělat cokoli, co by mi umožnilo psát dál. „Mohla bych napsat něco úplně nového.“ S nadějí jsem se na něj zahleděla. „Prosím?“

„Omlouvám se, ale to je příliš nebezpečné.“ Položil své ruce na ty moje, které spočívaly na stole. Nehty měl okousané. Vychrlil ze sebe: „Na psaní teď zapomeň, Claudette. Musíš se odtud dostat. Mám konexe. Pomůžu ti uniknout do svobodné zóny.“

Odfrkla jsem si. Nemohla jsem si pomoci. Neokupované části Francie sice nebyly pod přímou nacistickou nadvládou – alespoň prozatím –, ale nedalo se popřít, že náš nový předseda vlády maršál Pétain

je Hitlerovou loutkou. Nebyl to nakonec on, kdo vymyslel zákon proti francouzským Židům?

„Ale já nechci utéct.“ Vytáhla jsem ruce zpod Antonových dlaní a napila se vína. Chutnalo kysele jako ocet a páliło mě v krku.

„Situace se bude jen zhoršovat,“ zašeptal. „Prosím, Etty, dovol mi ti pomoci.“

„Ale co Židé, kteří nejsou schopni utéct?“ Vyzývavě jsem se na něj podívala. „Neobrátím se přece zády ke svým lidem.“ Pravda byla taková, že jsem do synagogy nevkročila už léta, od chvíle, kdy mě otec naposledy zmlátil, a já utekla do Paříže. Od toho dne jsem dělala všechno možné, abych na své kořeny zapoměla, už jsem nedodržovala tradice a rituály, ale teď, když mě pronásledovali kvůli mému původu, jsem cítila, že ve mně roste zuřivý pocit loajality.

Anton pokynul číšníkovi, aby přinesl další víno. „Myslel jsem si, že se k tomu postavíš takhle, že budeš tvrdohlavá.“

„Nejsem tvrdohlavá, ale jde o to, že...“ odmlčela jsem se. Jak mu mám vysvětlit, co by se mnou udělal útěk od všeho, co jsem vybudovala? Anton pocházel z bohaté rodiny a úspěch jeho nakladatelství jen znásobil jeho majetek. Neměl tušení, jaké to je pocházet z nejchudšího prostředí. Nevěděl, jaké to je mít neustále strach, že byste tam jednoho dne mohli zase skončit. Pak mě napadla hrozná myšlenka. „Pokud nevydáš pátý díl, budeš chtít, abych vrátila zálohu?“

K mé úlevě zavrtěl hlavou. „Ne, samozřejmě že ne.“

Aspoň něco. Naštěstí jsem všechny peníze nerozházela, protože když člověk pochází z chudých poměrů, tak ví, že musí obrátit každý frank.

Chvíli jsme seděli mlčky a já upřeně zírala na budovu Opery. Podle Antona, který byl odborníkem na drby z literárního světa, si Oscar Wilde, který do *Café de la Paix* také rád chodíval, kdysi myslel, že zahlédl zjevení anděla. Seděl přitom také na téhle terase. Ukázalo se ale, že to byl odraz jedné ze zlatých soch usazených na vrcholu bohatě

zdobené budovy. Wilde si tehdy možná dopřál příliš mnoho sklenic absintu. Když mi Anton vyprávěl tu historku poprvé, připadala mi legrační a byla jsem nadšená, že jdu ve stopách – nebo piju ze stejné skleničky – takového literárního velikána. Ale teď jsem se při té vzpomínce zachvěla chladem. Z nějakého důvodu mi to připadalo jako symbol toho, co se s tímto velkým městem stalo. Nic už nebylo takové, jaké se zdálo, jakékoli stopy po našich dřívějších životech byly pouhým zjevením.

Číšník nám donesl jídlo a další lahev vína. Zvedla jsem lžíci a šťouchla do chleba plovoucího na polévce. Sýr se zaleskl mastnotou a pocit nevolnosti ve mně vzrostl.

„Pořád tu pro tebe budu, kdybys něco potřebovala,“ ujistil mě Anton a zastrčil si ubrousek za límeček košile.

„Díky,“ zamumlala jsem a usrkla polévku. Možná to způsobila má špatná nálada, která mě náhle přepadla, ale nechutnala ani zdaleka tak dobře jako obvykle. Cítila jsem, jak mě v koutcích očí pálí slzy. „Vlastně nemám hlad,“ poznamenala jsem a odstrčila misku. „Myslím, že bych měla jít.“

„Ety, prosím.“ Anton se na mě zadíval s prosbou v očích.

„Nechutná mi, je vážně příšerná,“ zamumlala jsem mdle. „Určitě ji neudělali z hovězího vývaru.“

Rozpačitě na mě zíral, zatímco v mlze mého šoku se rozhořel hněv. Proč mě pozval sem, aby mi sdělil tak hrozné novinky? Nyní budu mít tuhle kavárnu, která byla dějištěm tolika šťastných vzpomínek, navždy v paměti jako místo, kde se rozpadly mé naděje a sny. Měl mi říct, abych za ním přišla do kanceláře – ledaže... Možná nechtěl, aby do budovy vešel Žid. Vybavila se mi slova z plakátů, které se rozlézaly po celé Paříži jako plíseň a posmívaly se mi: *Náš nepřítel je Žid*.

„To je nechutné,“ vyštěkla jsem a zprudka se postavila.

„Ety.“ Vstal a sundal si z límce ubrousek. „Nevím, co říct.“

Podívala jsem se přes stůl na svého starého přítele, svého mentora,

jediného člověka, o kterém jsem si myslela, že mu mohu věřit v tom, že se postará o mou spisovatelskou kariéru. „Bez hovězího vývaru to prostě není ono,“ zakoktala jsem, pak jsem se otočila a utekla. A po tvářích mi stékaly slzy.

DRUHÁ KAPITOLA

ŘÍJEN 1940, PAŘÍŽ

Nějak se mi podařilo sebrat se na tak dlouho, abych se dostala domů. Můj byt u řeky s dlouhými dělenými okny a vysokými stropy byl prvním místem, kde jsem se opravdu cítila jako doma. Stejně jako *Café de la Paix* jsem ho vnímala jako muzeum láskyplně opatrovaných vzpomínek – kamkoli jsem se podívala, připomínal mi úžasné rozhovory, večere plné smíchu a vášnivá dostaveníčka. Během těch pěti let, co jsem v něm bydlela, jsem si z něj udělala domov, o kterém jsem snila jako dítě, plný knih, zajímavých artefaktů a starožitností a s rádiem v každé místnosti, takže jsem po celém bytě slyšela hudbu, na kterou jsem mohla tancovat. Ale především jsem si tu vytvořila bezpečné útočiště před světem – dokonalý protijed na dům hrůzy, ve kterém jsem vyrostla.

Když jsem stoupala po širokém kamenném schodišti do prvního poschodí, mé obavy vzrůstaly. Jak si budu moct dovolit tady bydlet, když se nebudou vydávat mé knihy? Jen po dobu, na kterou mi vystačí poslední záloha, dokonce i s mými značnými zkušenostmi, jak ušetřit. Vešla jsem do bytu a šla rovnou do obývacího pokoje ke svému oblíbenému místu na přemýšlení – sedátku u okna s výhledem na řeku. Posadila jsem se a objala jeden ze sametových polštářů. Udělal

můj soused Levi dobře, když odešel? Ach, jak mi chyběl tlumený zvuk jeho kroků doléhající ke mně přes strop. Ach, jak mi chybělo cinkání klavíru, které se vznášelo ve větru a pronikalo ke mně otevřeným oknem.

Zadávala jsem se do obývacího pokoje a na okamžik jsem slyšela přízračnou ozvěnu klábosení, smíchu a hudby minulých večírků. Podívala jsem se na svůj psací stroj, který stál na stole u druhého okna. Vedle něj ležel úhledně srovnaný rukopis páteho dílu knih o Aurelii. Když jsem pomyslela na všechnu tu práci, jejímž výsledkem byly tyto stránky – na to, jak jsem vymýšlela všechny ty zápletky a zase je přepisovala, na snahu, aby její poslední milostný poměr byl uličnický, ale přesto od srdce –, cítila jsem, jak ve mně narůstá beznaděj.

Přešla jsem přes pokoj k oknu a zvedla rukopis, listovala jsem stránkami a zoufale jsem zírala na tisíce a tisíce s rozmyslem napsaných slov. Jako dítě jsem žasla nad tím, že správná písmena uspořádaná do správných slov mají sílu vytvořit úplně nové světy. Ale teď mi má vlastní slova připadala jen jako bezvýznamné shluky písmen, které si nikdo nikdy nepřečte.

Ticho prolomil náhlý rozruch. Na chodbě v přízemí jsem zaslechla mužské hlasy. Dolehlo ke mně dunění holínek rázně stoupajících po schodech a ztuhla mi krev v žilách. Němečtí vojáci. Jdou si pro mě? Jdou mi říct, že už nemohu pracovat jako spisovatelka, protože jsem se dopustila toho zločinu, že jsem se narodila jako Židovka?

Jenže ty kroky prošly kolem mých dveří a pokračovaly nahoru do nejvyššího patra. Když se nahoře ozvala hlasitá rána, trhla jsem sebou a poslouchala jsem, jak boty dupou po stropě. Vzhledla jsem a snažila se představit si, co asi dělají v Leviho bytě. Po pár minutách jsem slyšela, jak vojáci scházejí zase dolů a někteří z nich zpívají jakousi německou odrhovačku.

Přitiskla jsem se ke zdi vedle okna a vykoukla ven. U našeho domu parkoval armádní nákladák a voják do něj vzadu nakládal jeden